

№ 05 (874)
Люты 2022 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

«Беларускі рух рос у геаметрычнай прагрэсіі. Беларусы, нацыянальна свядомыя людзі, перасталі быць навіною, дзівам. Колькасць іх узрасла амаль з кожным месяцам... Быў вялізны ўздым нацыянальнай свядомасці, людзі нечым хацелі праявіць сябе, нешта рабіць не чыноўнае, не абавязковае, але тое, што завецца "для душы"».

*Мікалай Улашчык
пра краязнаўчы рух у 1920-я гады*

Супрацоўнікі Інбелкульту на гарадзішчы Банцарайшчына. Фота 1926 г.

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ **24 студзеня** рэдакцыя часопіса «Роднае слова» і філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта абвясцілі конкурс эсэ «**Пуцявінамі беларускага пісьменства**», скіраваны на папулярызаваную і пашырэнне сферы выкарыстання беларускай мовы, прафесійнае самавызначэнне і развіццё творчых здольнасцяў школьнікаў. Да ўдзелу запрашаюцца навучэнцы 10 – 11 класаў установаў агульнай сярэдняй адукацыі. Конкурс пройдзе з 1 лютага да 8 красавіка 2022 г. у завочна-вочным фармаце. На конкурс прымаюцца апаведы: пра знакавыя помнікі старажытнага беларускага пісьменства; пра ўражанні ад знаёмства з жыццём і дзейнасцю беларускіх першадрукароў і асветнікаў; аўтараў першых выданняў паэзіі і прозы XIX – пачатку XX ст.; пра сустрэчы з пісьменнікамі-землякамі; пра наведванне выстаў і кніжных экспазіцый і інш. Тэрмін прыёму эсэ: з 1 лютага да 31 сакавіка 2022 г. Заяўкі на ўдзел у конкурсе і эсэ дасылаюцца на электронны адрас: konkurs@rod-slova.by. Больш падрабязна пра ўмовы правядзення конкурсу чытайце на сайце часопіса <https://rod-slova.by/.../palazhenne-ab-konkurse-ese>.

✓ У Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі **25 студзеня** адбылася **Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Інстытут беларускай культуры (1922 – 1928): нараджэнне нацыі і нацыянальнай навукі»**, прысвечаная юбілею першага нацыянальнага навукова-даследчага цэнтра і юбілею беларускай акадэмічнай навукі. Арганізатарамі яе выступілі ўстановы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі: Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Цэнтральная навуковая бібліятэка

імя Якуба Коласа, Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы. Удзельнікі канферэнцыі абмеркавалі вынікі даследаванняў па пытаннях гісторыі, навукова-даследчай дзейнасці Інбелкульту, спецыфікі і напрамкаў працы яго супрацоўнікаў, традыцый Інбелкульту і сучаснай навукі. Дакладчыкамі была паднятая тэма творчай спадчыны вучоных Беларусі 1920-х гг. у сучасным кантэксце. Канферэнцыя паклала пачатак навуковым мерапрыемствам, прысвечаным 100-годдзю Інбелкульту і беларускай акадэмічнай навукі.

✓ **25 студзеня** ў Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстава-прэзентацыя твора сучаснага выўленчага і кніжнага мастацтва – арт-кнігі «Ясон». Яна з'явілася ў выніку рэалізацыі сумеснага праекта беларускага мастака-графіка, члена Беларуска-

га саюза мастакоў Фёдора Шурмялёва і грэчаскага паэта і калекцыянера Крыстаса Гіанакаса. Кніга прысвечаная старажытнагрэчаскаму міфу пра падарожжа Ясона і арганаўтаў за залатым руном. Мастак пераасэнсоўвае старажытнагрэчаскую міфалогію ў складанай тэхніцы афорта. У кнізе – 8 вершаў і 8 афортаў да іх, якія надрукаваны на італьянскай паперы фабрычана. Для пералёту выкарыстоўвалася шаўковая нітка, для форзацаў – мармуровая французская папера ручной работы. На выставе выстаўлена сама кніга, асобна 8 афортаў і самі матрыцы. Праца над гэтым праектам вялася больш за год. Выстава будзе працаваць да 28 лютага.

✓ **26 студзеня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі прайшла лекцыя «**Беларускія летапісы і хронікі**» з цыкла сустрэч з вядомымі навукоўцамі «Крыніцы гістарычнай памяці». Госцем і экспертам выступіў знакаміты гісторык беларускіх лета-

пісных крыніц, кандыдат філалагічных навук Вячаслаў Чамярыцкі. Паглядзець відэазапіс лекцыі можна па спасылцы: https://www.youtube.com/watch?v=U-gsK_5W7XA.

✓ **27 студзеня** ў Маскве Навукова-асветніцкі цэнтр «Холокост» падвёў вынікі Міжнароднага конкурсу «Холокост: памяць і предупреждение» па выніках 2021 г. У намінацыі «Методические разработки педагогов» першае месца заняла Таццяна Шумель, настаўніца гісторыі і грамадазнаўства Гарадоцкага дзіцячага сада – базавай школы Маладзечанскага раёна (Рэспубліка Беларусь) з воркшопам «Мамочка, я хочу жить, я больше не буду плакать...», прысвечаным подзвігу палітрука Мікалая Кісялёва, партызана атрада «Дзядзі Васі», які са сваімі папалчнікамі ў 1942 г. вывёў за лінію фронту 218 яўрэяў з Даўгінаўскага гета.

Скарыстаная інфармацыя рэдакцыі часопіса «Роднае слова», Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Навукова-асветніцкага цэнтра «Холокост».

60 Гада гістарычнай памяці

Вячаслаў Чамярыцкі
Беларускія летапісы і хронікі

26 студзеня 2022 г.

Цыкл публічных лекцый вядомых навукоўцаў "Крыніцы гістарычнай памяці"

Удзячыце добрадзеям

Напростае фінансавае становішча Беларускага фонду культуры і «Краязнаўчай газеты», якую выдае фонд, змушае нас час ад часу звяртацца да сяброў, калег і проста неабыхавых асоб з просьбамі аб матэрыяльнай дапамозе. Фонд культуры з удзячнасцю прымае ад неабыхавых людзей ахвяраванні, што ідуць у асноўным на пагашэнне запазычанасці за арэнду памяшкання.

Мы ўдзячныя ўсім, хто адгукнуўся цягам студзеня. Сёння назовем тых, хто падставіў плячу ў мінулыя месяцы. Гэта шчырыя нашы сябры (выбачайце, прозвішчы ды імёны падаем так, як яны да нас прыходзяць):

Абрамовіч Антаніна Анатольеўна,
Сотников Александр Евгеньевич,
Аглушэвіч К.Л.

Шчыра ўдзячныя ўсім і кожнаму! Разам мы зможам адолець выпрабаванні!

Для тых жа, хто таксама хацеў бы дапамагчы Беларускаму фонду культуры, падаем варыянты, як гэта можна зрабіць.

Па-першае, грошы можна пералічыць (з пазнакаю «Ахвяраванне») у любым банку на рахунак БФК:

BY81BLVV30150100081886001001, г. Мінск, ОАО «Белінвестбанк», дырэкцыя по г. Мінску, код BLVVBY2X, УНП 100081886 (ахвяраванне або падтрымка «Краязнаўчай газеты»).

Грошы можна пералічыць і праз АРІП. Для гэтага трэба:

1. Выбраць:
Пункт «Система «Расчёт»» (ЕРИП)
Благотворительность, общественные объединения
Просветительские, культурно-досуговые
Белорусский фонд культуры
Пожертвование
 2. Выбраць паслугу, што аплачваецца: Пожертвование.
 3. Для аплаты паслугі Пожертвование ўвядзіце свае прозвішча, імя, імя па бацьку.
 4. Правярць карэктнасць інфармацыі.
 5. Ажыццявіць плацёж.
- Калі Вы ажыццяўляеце плацёж у касе банка, калі ласка, паведаміце касіру аб неабходнасці правядзення плацяжу праз сістэму «Расчёт» (ЕРИП).

*Выканкам Беларускага фонду культуры,
рэдакцыя «Краязнаўчай газеты»*

Памяці ахвяр Халакосту

Халакост – балючая старонка ў чалавечай гісторыі. Кожны год 27 студзеня свет смуткуе аб людзях, якія загінулі пад час гэтай катастрофы.

Прыгадалі сумныя падзеі і вучні сямых класаў гарадской СШ № 3 на гадзіне памяці «Свет не павінен такое забыць», падрыхтаванай у рамках праекта «Сэрцам аднай роднай зямлі». У час, калі шануюцца людзі розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, маладое пакаленне павінна ўсведамляць, што былі і іншыя часы, напоўненыя болем і тугой.

Бібліятэкары растлумачылі школьнікам значэнне слоў «халакост», «гета», расказалі пра жорсткія эксперыменты фашызму над людзьмі. Пасля адбылося кароткае апытанне па тэме. Было бачна, што атрыманая інфармацыя ўзрушыла падлеткаў, прымусіла задумацца над каштоўнасцю кожнага жыцця. Вядомы афарызм сцвярджае: «Пакуль чалавек адчувае боль – ён жывы, пакуль чалавек адчувае чужы боль – ён чалавек». І новае пакаленне павінна выходзіць на аснове гуманістычных каштоўнасцяў.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ, г. Астравец

Кніжны марафон памяці

Ужо шаснаццаць гадоў 27 студзеня адзначаецца як Міжнародны дзень памяці ахвяр Халакосту. Увесь гэты час працягваецца праца па зборы сведчанняў аб злачынствах нацызму, адкрываюцца новыя старонкі гэтага трагічнага перыяду гісторыі, узнікаюць новыя месцы памяці аб трагедыі часоў вайны.

Да гэтай сумнай даты ў Навагрудскай раённай бібліятэцы быў падрыхтаваны кніжны марафон памяці «Халакост: старонкі гісторыі». Цягам двух дзён у ім прынялі ўдзел навучэнцы Навагрудскага дзяржаўнага аграрнага і Навагрудскага гандлёва-эканамічнага каледжаў. Вялікая колькасць мастацкіх кніг сусветнай і беларускай літаратуры, дакументальных крыніц, альбомаў былі прадстаўлены на кніжнай экспазіцыі. Дзякуючы гэтым прысутныя даведваліся аб падрабязнасцях перажытага ахвярамі Халакосту. Дэманстраваліся таксама відэаматэрыялы «Міжнародны дзень памяці Халакосту», «Канцлагер Асвенцым. Нацысцкі лагер смерці». Зварот да кнігі Джона Бойна «Мальчык в поласатой піжаме» быў дапоўнены паказам кадраў з аднайменнага фільма. У гады Другой сусветнай вайны многія яўрэі рабілі запісы ў дзённіках, але захавалася іх мала, паколькі нацысты лічылі іх гістарычнымі сведчаннямі, таму і знішчалі. Дзённік галандскай яўрэйскай дзяўчынкі Ганны Франк – адзін з найбольш вядомых і ўражваючых дакументаў аб жахах фашызму – зрабіў яе імя вядомым на ўвесь свет. Радкі з дзённікавых запісаў, што прагучалі на імпрэзе, дазволілі адчуць боль людзей, якія штодзённа перажывалі трагедыю. А дзённік Элен Бер з прадмовай нобелеўскага лаўрэата Патрыка Мадзіяно быў надрукаваны ў Францыі ў 2008 годзе і адразу стаў літаратурнай і грамадскай падзеяй. Асобныя факты з

дзённікавых запісаў сталі пацвярджаннем перажытага.

Аб трагедыі яўрэйскага насельніцтва Навагрудка сведчыў аповед прахалівя лібчы ахвяр і экспазіцыі музея яўрэйскага супраціўлення. Першым, хто раскажаў пра тое, што адбылося з навагрудскімі яўрэямі ў вайну, быў Джэк Каган, непасрэдны ўдзельнік падзей. Навагрудак да вайны быў штэтлам, 63 % яго жыхароў складалі яўрэі. З 6 000 пасля вайны жывымі засталіся толькі 600. Татальнае знішчэнне яўрэйскага насельніцтва Навагрудка, чатыры акцыі масавых расстрэлаў, герайнае супраціўленне, якое дазволіла выжыць многім вязням гета – усё гэта стала яшчэ адной неабходнай тэмай размовы. Не абышлі мы ўвагай і тэму ўвекавечання памяці ахвяр генацыду. У 2017 годзе ў Навагрудку быў адкрыты памятник знаку Жаданню Жыць. Гісторыя Міхле Сасноўскай, якая загінула, спрабуючы ўцячы з гета, паслужыла ідэяй для стварэння мемарыяльнага Саду Жаданняў вязняў Навагрудскага гета, і перш за ўсё дзяцей, якія сталі ахвярамі Халакосту ў Навагрудку.

У памяць аб загінулых напісаны не толькі кнігі, знятыя не толькі фільмы, але ва ўсім свеце аб гэтым нагадваюць помнікі. Відэавіктарына «Памяці ахвяраў Халакосту» пазнаёміла з помнікамі генацыду яўрэйскага насельніцтва. Такія помнікі ёсць у самых

розных краінах свету: ЗША, Венгрыя, Польшчы, Германія, Латвія, Ізраіль, і, безумоўна, у Беларусі. Студэнты сталі актыўнымі ўдзельнікамі мерапрыемства. Яны павінны былі вызначыць дакладнае месцазнаходжанне гэтых помнікаў. Вялікі эмацыянальны водгук быў атрыманы таксама ад прачытаных імі радкоў з асобных мастацкіх кніг. Так, напрыклад, не магла пакінуць іх абыякавымі паэма Петруся Броўкі «Голас сэрца», напісаная пад уплывам гібелі маці аўтара ў Асвенцыме.

Асобнае месца на выставе занялі кнігі з асабістай бібліятэкі нашага чытача Генадзя Георгіевіча Фалевіча з серыі «Проза яўрэйскага жыцця». Напісанне гэтых твораў стала для іх аўтараў адказам на балючыя пытанні і перажытае. Большасць з іх былі непасрэднымі сведкамі тых падзей. Дарэчы, слова «халакост» упершыню выкарыстаў пісьменнік Элі Візель, лаўрэат Нобелеўскай прэміі, кніга якога таксама была адзначана ўвагай.

Яшчэ ў 1950-х гадах былі зробленыя захады для стварэння пастаянна дзеючага міжнароднага крымінальнага суда, які б разглядаў справы аб здзяйсненні ваенных злачынстваў і злачынстваў супраць чалавечнасці ў будучыні. Матэрыялы Нюрнбергскага працэсу выданы ў вытрымках, васьмітомнікам. Яны сталі дакументальным сведчаннем усіх злачынстваў фашыстаў супраць чалавецтва. Асобныя тамы матэрыялаў Нюрнбергскага працэсу былі шырока прадстаўлены на кніжнай экспазіцыі.

А галоўным акцэнтам мерапрыемства стаў паяс пра тое, што памяць аб Халакосте неабходна захоўваць дзеля таго, каб людзі не сталі ахвярамі, катамі і абыякавымі назіральнікамі.

*Іна ШАЎЧУК,
бібліятэкар аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Навагрудскай
раённай бібліятэкі*

Дзе варт пабываць

«Крыніцы гістарычнай памяці»: дзе і калі можна паглядзець

Нацыянальная бібліятэка Беларусі запрашае на новыя сустрэчы з вядомымі навукоўцамі ў межах цыкла «Крыніцы гістарычнай памяці». Лекцыі адбываюцца кожны тыдзень у адкрытым для публікі фармаце і на бясплатнай аснове, а таксама суправаджаюцца жывой анлайн-трансляцыяй.

2 лютага а 15-й гадзіне – лекцыя «**Графіці Полацкай Спаса-Праабражэнскай царквы**». Сярод пытанняў: Ці можна было пісаць на сценах царквы? Як звалі ігуменню, якія былі пасля Ефрасінні Полацкай? Які грэх найчасцей узгадваецца ў графіці Спаса-Праабражэнскай царквы? Ці «посцілі» ў Сярэднявекую коцікаў на сценах? Спасылка на трансляцыю: <https://youtu.be/Lgc71tqRjI8>.

Эксперт – Іна Калечыц, кандыдат гістарычных навук, дацэнт БДПУ імя Максіма Танка; з 2007 г. удзельнік рэстаўрацыйных і навукова-праектных работ Спасаўскай царквы ў Полацку, ведае ўсё пра 4 000 унікальных графіці царквы.

9 лютага а 15-й гадзіне – лекцыя «**Беларусь на старажытных картах**». Сярод пытанняў: Калі ўпершыню на картах з'яўляюцца беларускія землі?

Ці ведаў Пталемей пра Беларусь? Калі з'явіліся першыя карты з тапонімам «Белая Русь»? На падставе чаго тэрыторыі дзяржаў і земляў вылучалі на даўніх картах рознымі колерамі? Спасылка на трансляцыю: <https://youtu.be/bHjMNIuhML8>.

Эксперт – Леў Казлоў, кандыдат гістарычных навук, вядомы даследчык старажытных беларускіх карт, гісторык, перакладчык; аўтар фундаментальных прац па гісторыі беларускай картаграфіі, складальнік гістарычных атласаў і збораў даўніх карт, аўтар рэканструкцыі шэрага старажытных карт, атласаў і глобусаў (у Мінскай ратушы, у Нясвіжскім палацы і інш.).

16 лютага а 15-й гадзіне – лекцыя «**Адлюстраванне гістарычнай памяці ў назвах вуліц Мінска**». Сярод пытанняў: Пра што расказваюць назвы вуліц Мінска? Якія найменні дамінуюць у беларускай сталіцы? Ці істотна змяніліся назвы вуліц Мінска за апошнія 100 – 200 гадоў? Ці можа тапанімія спрыяць выхаванню патрыятызму? Якіх назваў вуліц не хапае беларускай сталіцы? Як прысвойваецца найменне вуліц? Спасылка на трансляцыю: https://youtu.be/_CPOIIFKyn.

Эксперт – Іван Сацукевіч, член камісіі па найменаванні і перайменаванні праспектаў, вуліц, плошчаў і іншых састаўных частак Мінска пры Мінгарвыканкаме, гісторык, выкладчык, экскурсавод, даследчык гісторыі Мінска, аўтар шматлікіх публікацый пра беларускую сталіцу.

23 лютага а 15-й гадзіне – лекцыя «**Аператыўныя і выведвальныя зводкі Беларускага штаба партызанскага руху**». Сярод пытанняў: Што рабілі ў беларускіх лясах дыверсанты з Іспаніі? Дзе нямецкія спецслужбы адкрывалі шпіёнскія школы і каго туды вербавалі? У чым асаблівасць і ўнікальнасць корпуса справаздачных дакументаў БШПД? Як фармавалася справаводства і дакументаабогатот у фарміраваных «лясных салдат» і кіруючым штабе? Які інфарматыўны і навуковы патэнцыял выніковых зводак БШПД, шлях іх увядзення ў навуковы абарот? Спасылка на трансляцыю: https://youtu.be/ZSUPDBj_rwg.

Эксперт – Святаслаў Кулінок, кандыдат гістарычных навук, загадчык аддзела публікацый Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, аўтар больш за 160 навуковых публікацый, спецыяліст па гісторыі і крыніцазнаўстве Вялікай Айчыннай вайны.

Паодле паведамлення НББ

Магдэбургскі горад Магілёў

445 гадоў таму, 28 студзеня 1577 года, кароль польскі і вялікі князь літоўскі Стэфан Баторый надаў Магілёву магдэбургскае права, а разам з ім і гарадскі герб. У яго прывілеі адзначалася: «*А иж бы тоє место некою помноженьє оздоб своих не мело, с тоє ласки нашего господарское надаем тому месту печать мескую. Вежу мурованую, високо выведеную, которую врат того места. У судов и инших справах и потребах печатовоти и того герба уживати маєт вечными часы*».

Гэтая падзея прадвызначыла веліч і слаўную гісторыю Магілёва. Беларускія магдэбургскія гарады стаялі нароўні са слаўнымі гарадамі Старога Свету ў сэнсе самакіравання, што стварала вялікія магчымасці для іх развіцця і росту. Гісторыя магдэбургскага Магілёва – яскравы прыклад таго, як дасканала можа арганізоўвацца беларуская супольнасць ва ўмовах свабоды.

Каб зразумець значэнне факта атрымання магдэбургскага права, трэба нагадаць, што ў Старажытнай Грэцыі – заснавальніцы сучаснай Еўропы – у пэўным сэнсе супрацьстаўлялі «горад» «месту». Горад разумеўся матэрыяльна як сукупнасць будынкаў, умацаванняў, вуліцаў, пляцаў. Горад у гэтым сэнсе – гэта інфраструктура. Места ж ёсць сукупнасць мяшчан – жыхароў, якія валодаюць пэўнымі правамі і абавязкамі. Разважаючы ў гэтых катэгорыях, можна сказаць, што гараджане – гэта простае насельніцтва горада, а мяшчане – грамадзяне места, якое ўключае найперш прававыя інстытуцы, а ўжо потым яго забудову.

Атрымаўшы магдэбургскае права, Магілёў з горада ператварыўся ў места – самастойную адміністрацыйную адзінку са сваёй тэрыторыяй, грамадзянствам, інстытутамі ўлады і суда, падатковай

Фота Алеся САЧАНКІ

сістэмай і г.д. З увядзеннем магдэбургскага права мяшчане вызваліліся ад улады ваяводаў, старастаў, уся ўлада ў горадзе пераходзіла да органаў гарадскога самакіравання.

Пасля атрымання магдэбургскага права горад хутка рос і развіваўся. Ад XVII стагоддзя самакіраванне складала падмурк яго багацця і славы. Магілёў па сваім гаспадарчым значэнні займаў другое месца ў Вялікім Княстве Літоўскім пасля сталічнай Вільні. Гісторыкі спрачаюцца пра колькасць жыхароў тагачаснага горада, кажучы пра «каля», «да» ці нават «болей за» 10 – 20 тысяч жыхароў. Гэта вельмі значная лічба. Нават у самых урбанізаваных рэгіёнах Еўропы ў XVI – пачатку XVII стагоддзя толькі вельмі буйныя гарады мелі насельніцтва ад 30 да 50 тысяч чалавек. Сярэднія – ад 10 да 25 тысяч чалавек. А насельніцтва большай часткі гарадоў Еўропы складала 2-3 тысячы чалавек. Такім

чынам, Магілёў быў сярэднім еўрапейскім горадам, які часамі набліжаўся па колькасці насельніцтва да мяжы буйных гарадоў. А па мерках Усходняй Еўропы Магілёў быў буйным эканамічным цэнтрам. На думку многіх гісторыкаў, у Беларусі не знойдзеш другога такога горада, як Магілёў, дзе б жыхары так моцна трымаліся за свае вольнасці. Выступленні магілёўскіх мяшчан у першай палове XVII стагоддзя, якія дазвалялі сучаснікам называць Магілёў «сталіцай літоўскіх бунтаў», прымуслі ўдасканальваць выбарчую сістэму гарадскіх органаў самакіравання.

Пасля войнаў сярэдзіны XVII стагоддзя гаспадарка ВКЛ была ўшчэнт разбурана. Шчасліва ападалі толькі два адносна вялікія гарады – Магілёў ды Ляхавічы. У выніку збегу абставінаў Магілёў змог завязаць на сабе многія эканамічныя сувязі і стаў найбуйнейшым горадам ВКЛ на тэрыторыі

сучаснай Беларусі. У выніку ў канцы стагоддзя Магілёў стаў вельмі заможным горадам, а яго магістрат меў дастаткова грошай, каб не толькі пабудаваць ратушу, але і набываць прыгарадныя землі, будаваць там неабходныя гораду гаспадарчыя пабудовы.

Магілёўская ратуша стала сапраўдным сімвалам горада. Доўгі час магістрат размяшчаўся ў драўляных будынках ратушы, месцазнаходжанне якіх мянялася. Першы камень у падмурк новай мураванай ратушы ўрачыста заклалі ў пачатку верасня 1679 года. У лістападзе 1681-га будынак ратушы асвяцілі святары з Брацкага манастыра. У 1682 годзе пачалося будаўніцтва ратушнай вежы. Але 1 верасня 1686 года яна абвалілася. Толькі ў ліпені 1692-га магілёўскі магістрат зноў распачаў будаўніцтва вежы перад будынкам ратушы, якую пабудавалі да 1698 года.

Пасля скасавання магдэбургскага права ў часы Расійскай імперыі ў ратушы месціліся гарадская дума і ўправа, пажарная каланча, бібліятэка. У гады Першай сусветнай вайны яе будынак выкарыстоўваўся як імператарская радыёстанцыя. Магілёўская ратуша, якая стагоддзямі ўпрыгожвала горад, была пашкоджаная ў гады Вялікай Айчыннай вайны і, нягледзячы на пастановы аб яе рамонт, зруйнаваная ў 1957-м. Натуральна, што з цягам часу нарадзілася ідэя адрадыць страчаны помнік. У 1975 годзе пачалася падрыхтоўка праекта аднаўлення ратушы. У 1992-м быў выведзены нульвы цыкл. Але канчаткова адноўлена яна была толькі ў 2008 годзе.

Аляксандр АТЭЎ, кандыдат гістарычных навук

Магілёў на нямецкай гравюры пачатку XVIII ст.

Інстытут беларускай культуры (1922 – 1928). Нараджэнне нацыі і нацыянальнай навукі

Унікальнасць Інбелкульту заключалася ў тым, што ён з'яўляўся адначасова навукова-даследчай і культурна-грамадскай установай, быў прызваны служыць не толькі навуцы, але і культурнаму і нацыянальнаму выхаванню грамадзян Беларусі. У складзе Інбелкульту да 1927 г. працавалі і члены-карэспандэнты з ліку грамадскіх актывістаў, «жывыя сьведомыя сілы беларускай правінцы».

Краязнаўства

На правах пастаяннай камісіі ў 1924 г. пры Інстытуце было створана Цэнтральнае бюро краязнаўства (ЦБК). ЦБК было тым плацдармам, пры дапамозе якога Інбелкульт падтрымліваў сувязь з шырокай грамадскасцю. Краязнаўчая дзейнасць мела не столькі акадэмічны, колькі практычны характар і павінна была садзейнічаць эканамічнаму і культурнаму будаўніцтву краіны.

ЦБК разгарнула шырокую і актыўную дзейнасць па збіранні і апрацоўцы звестак аб беларускіх звычаях, гаворках, фальклоры, беларускім мастацтве і гістарычных помніках, а таксама аб прыродных і ландшафтных асаблівасцях беларускіх земляў. Адначасова ЦБК ставіла мэтай папулярызацыю краязнаўства, прыцягненне да супрацоўніцтва шырокіх колаў насельніцтва.

Тэрытарыяльнае павелічэнне БССР у 1924 г. прывяло да імклівага росту колькасці краязнаўчых арганізацый і іх сяброў, неспрэчнае кіраўніцтва якімі выходзіла па-за магчымасці ЦБК. Таму была прызнана неабходнасць выдання краязнаўчага часопіса «Наш край», які зрабіўся б арганізацыйна-кіраўнічым інструментам бюро. У першым яго нумары, у артыкуле «Ад рэдакцыі», выдаўцы пісалі: «ЦБК спадзяецца, што на старонках нашага часопісу знойдзе свой адбітак праца ўсіх беларускіх краязнаўчых арганізацый, і заклікае ўсіх культурных працаўнікоў Беларусі – вучоных, настаўнікаў, аграномаў, дактароў, савецкіх працаўнікоў на адміністрацыйнай і гаспадарчай глебе – стаць у шэрагі супрацоўнікаў нашага выдання і ўнесці сваю частку ў справу выведвання нашага краю».

«Наш край» пачаў выдавацца ў кастрычніку 1925 г.; часопіс павінен быў выходзіць штомесяц, але напачатку фактычна выходзіў радзей. У 1925 г. выйшлі два нумары, адзін з іх падвоены, у 1926 г. свет пабачылі сем нумароў (пяць падвоеных). З 1927 г.

выданне распачалося на поўную сілу. «Наш край» стаў выпускацца штомесяц і так друкаваўся да 1930 г., калі ён атрымаў новую назву – «Савецкая краіна». У 1933 г. выхад часопіса спыніўся.

Нязменным рэдактарам «Нашага краю» да моманту яго перайменавання заставаўся знакаміты беларускі пісьменнік Змітрок Бядуля. Адзіным выключэннем стаў першы нумар 1926 г., які рэдагаваў сакратар ЦБК Мікалай Азбукін, географ і адзін з вядучых дзеячаў беларускага краязнаўства.

Адным з сяброў рэдакцыі «Нашага краю» быў выдатны віцебскі этнограф, літаратуразнаўца і мастацтвазнаўца Мікалай Каспяровіч, які даследаваў архітэктурную мастацтва і літаратуру Віцебска, склаў «Віцебскі краёвы слоўнік». Ён таксама быў арганізатарам Віцебскага акруговага таварыства краязнаўства і рэдактарам неперыядычнага зборніка «Віцебшчына». На старонках «Нашага краю» Каспяровіч пераважна выступаў з артыкуламі па арганізацыі краязнаўчай дзейнасці і гісторыі краязнаўства.

Галоўнымі інструментамі арганізацыі і пашырэння краязнаўчага руху праз «Наш край» сталі надрукаваныя ў часопісе інструкцыі, праграмы, анкеты і апытальныя лісты, прызначаныя для выкарыстання мясцовымі супрацоўнікамі і карэспандэнтамі. Так, краязнаўцы атрымалі праз «Наш край» інструкцыі па збіранні звестак аб глінах, пясках і камянях, хатніх рамяствах, па назіранні за снежным насцілам і замярэннем рэк, па фенолагічных і гідралагічных назіраннях. Друкаваліся анкеты для выяўлення сучаснага народнага мастацтва, анкеты па прыродных фарбавых рэчывах, па стане аховы прыроды, для вывучэння рыбных багаццяў. Былі складзеныя праграмы па вывучэнні мястэчкаў, падземных вод, збіранні вуснай народнай творчасці, а таксама па медычна-санітарным даследаванні вёскі; падаваліся тлумачэнні па складанні гербарыяў. Краязнаўцам прапаноўва-

Супрацоўнікі Інбелкульту. Фота 1922 г.

лася прыняць удзел у зборы матэрыялаў для моўных і тэрміналагічных слоўнікаў.

Адначасова «Наш край» стымуляваў далейшую працу краязнаўцаў на месцах, публікуючы атрыманыя звесткі. Друкаваліся даслаўныя ў часопісе апісанні археалагічных і гістарычных помнікаў, архітэктурны, вёсак, мястэчкаў і гарадоў, звычаяў, абрадаў і паданняў, мясцовай флоры і фаўны, вадаёмаў, карысных выкапняў, эканамічнага стану асобных мясцовасцяў і прысутных там прадпрыемстваў.

На 1926 г. краязнаўчы рух ужо дасягнуў значных маштабаў: у ЦБК было зарэгістравана 167 гуртоў і таварыстваў, агульнае колькасць сяброў якіх складала 5 000 чалавек. У лютым 1926 г. ЦБК правёў Першы ўсебеларускі краязнаўчы з'езд, які сабраў 143 дэлегатаў з розных мясцін Беларусі. На працягу пяці дзён былі агучаныя справы адначасова аб дзейнасці цэнтральных і рэгіянальных арганізацый ЦБК, прычатыя даклады аб асноўных напрамках краязнаўчага руху і на іх аснове прыняты рэзалюцыі. Па выніках дзейнасці з'езда былі апублікаваныя «Працы Першага ўсебеларускага краязнаўчага з'езда».

Згодна з рэзалюцыяй з'езда аб першачарговай важнасці навуковага апісання беларускіх тэрыторый, у 1927 г. ЦБК сумесна з кафедрай географіі Інбелкульту выпусціў зборнік «Асіповіцкі раён Бабруйскае акругі. Краязнаўчае апісанне» – першы з частых запланаваных па гэтым раёне выпускаў. У яго ўвайшлі матэрыялы па геалогіі, клімаце, фаўне і флоры Асіповіцкага раёна.

Праз год пасля першага з'езда, у лютым 1927 г., быў праведзены Другі ўсебеларускі краязнаўчы з'езд. 180 дэлегатаў удзельнічалі ў працы чатырох секцый:

прыродна-геаграфічнай, культурна-гістарычнай, школьна-краязнаўчай і юрэйскай. Вынікі працы з'езда былі абнародаваныя ў зборніку «Працы Другога ўсебеларускага з'езда».

Дасягненні

Што ж было зроблена Інбелкультам як першай навуковай установай краіны ў справе рэалізацыі нацыянальна арыентаванай палітыкі, у кантэксце ўсіх умоў, фактараў і стымулаў яго росту і развіцця, намаганняў яго кіраўніцтва і супрацоўнікаў у справе інстытуцыйналізацыі нацыянальнай навукі? Якія былі яго дасягненні? Якія навуковыя напрамкі ён адкрыў?

Інстытут правёў беспрэцэдэнтную па маштабе працу, што тычыцца нармалізацыі лексічнага складу і граматычнай сістэмы беларускай літаратурнай мовы, па вывучэнні яе дыялектаў і гісторыі. Ён легітымізаваў гэту мову ў сям'і самастойных моў.

Інбелкульт увёў беларускі народ у шматвяковую гісторыю, якая мела ў мінулыя формы дзяржаўнай арганізацыі і высокай культуры.

Дзякуючы Інстытуту пачалася сістэматычная праца па выяўленні і даследаванні археалагічных помнікаў Беларусі. Менавіта супрацоўнікам Інбелкульту К. Палікарповічам была адкрыта першая на тэрыторыі Беларусі палеалітычная стаянка (каля в. Бердыж, цяпер – Чачэрска раён), а ўдзельнікамі краязнаўчага руху С. Шутовым і М. Улашчыкам – гарадзішча Банцараўшчына, якое стала эталонным помнікам адной з археалагічных культур жалезнага веку. Цікава адзначыць, што адны з першых археалагічных раскопак былі праведзены ў ваколіцах Мінска (каля вёсак Рылаўшчына і Пятроўшчына, у 1925 г., цяпер гэта тэрыторыя знаходзіцца ў межах Мінска, адпаведна, раён вул. Чурлёніса і вул. Пятроўшчына; каля в. Банцараўшчына, у 1926 – 1928 гг., і ў Заслаўі, у 1926 г.).

Інбелкульту належыць вялікі ўклад у справу аховы помнікаў археалогіі, культуры і прыроды. Нельга не адзначыць, што намаганнямі Інстытута было часова прыпынена разбурэнне рэшткаў старажытных храмаў Вельчыцкага манастыра ў Полацку, якія захоўвалі фрагменты фрэскавага роспісу. За гэты час стала магчымым правесці даследаванні адзначаных фрагментаў, пакуль у далейшым яны не былі знішчаны цалкам. Дзякуючы менавіта Інбелкульту ўдалося зрабіць здабыткам навуковай грамадскасці шэдэўр старажытнаполацкага мастацтва – знакаміты крыж Ефрасінні Полацкай.

Інбелкульт перафармаваў культурную памяць беларускай нацыі. Каштоўнасць і значэнне некаторых са створаных вобразаў гэтай памяці, як напрыклад, Францыска Скарыны, у нашы дні не проста захоўваецца, але і павялічваецца.

Будынак Інбелкульту. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, д. 12 (цяпер вул. Рэвалюцыйная, д. 15.). Фота 1926 г.

Часопіс «Наш край». 1928 г.

Шырокі маштаб набыла дзейнасць Інбелкульту ў галіне вывучэння этнаграфіі і фальклору Беларусі.

Інстытут стаў цэнтрам збірання, засваення, перапрацоўкі і выкарыстання спадчыны беларускага народнага мастацтва, стварэння нацыянальных форм драматыкі, музычнай творчасці і выяўленчага мастацтва. У гэтай установе бярэ свой пачатак беларускае мастацтвазнаўства.

Трэба адзначыць, што пры самым актыўным удзеле Інстытута была арганізавана Першая ўсебеларуская мастацкая выстава, што прайшла ў Мінску ў снежні 1925 – студзені 1926 г. На ёй экспанавалася больш за 1 000 твораў беларускіх мастакоў. Гэтая выстава паказала вялікі патэнцыял беларускага выяўленчага і прыкладнага мастацтва.

У асяроддзі літаратуразнаўцаў Інстытута, ва ўмовах свабоднага абмену меркаваннямі, ішоў актыўны і плённы пошук метадалагічных падыходаў у беларускай літаратуразнаўстве, у прыватнасці, тых, якія пераадолявалі спрошчанае літаратуразнаўчае канцэпцый, што недаацэньвалі творчую ролю пісьменніка, адмаўлялі яму ў праве на творчую і светапоглядную эвалюцыю. Была пачата праца па падрыхтоўцы класічнай літаратурнай спадчыны і помнікаў старажытнай пісьменнасці, якая заклала асновы беларускай тэксталогіі.

З дзейнасцю Інбелкульту звязана станаўленне напрамку, у межах якога вывучаўся стан здароўя насельніцтва краіны і фактары, што аказвалі ўплыў на яго паказчыкі.

У Інбелкультце былі закладзены асновы беларускай фларыстыкі і геабатанікі, навуковай тыпалагічнай класіфікацыі лясоў Беларусі, прыродаахоўнай дзейнасці. Атрыманьня ў Інстытуце вынікі паслужылі ўмовай стварэння такіх навуковых напрамкаў, як сістэматычны, геаграфічны, храналагічны аналіз флоры, батаніка-геаграфічнае раянаванне тэрыторыі, геабатанічнае картаграфаванне, лесатыпалогія

і класіфікацыя лясной расліннасці.

Вынікам выканання даследаванняў у галіне геалогіі стала выяўленне на тэрыторыі Беларусі паклады вапняку, даламіту, мелу, дыятаміту і апокі, светла-зялёных глін, кварца-глаўканітавых пяскоў, фасфарытаў, бурога жалезняку. На участках, дзе былі выяўлены даламіты і даламітавы вапняк, цяпер дзейнічае прадпрыемства «Даламіт» (г. Віцебск), дзе быў выяўлены мел – «Крычаўцэментнашыфер» (Крычаўскі цэментны завод).

Інстытут апырэдзіў многія навуковыя планы, якія былі рэалізаваны або сталі рэалізоўвацца толькі праз многія дзесяцігоддзі, а некаторыя толькі ў апошнія гады, напрыклад, стварэнне гістарычнага слоўніка беларускай мовы, падрыхтоўка шматтомнага выдання па гісторыі беларускага мастацтва, публікацыя кнігі Метрыкі Вялікага Княства Літоўскага, правядзенне антрапалагічных даследаванняў.

Інбелкульт адкрыў беларусам і ўсяму свету народ з яго мовай, культурай, гісторыяй, краіну з яе прыродай і нетрамі. Ён сфармаваў навуковыя веды пра яе, ператварыўшы Беларусь у адзін з цэнтраў навуковага жыцця са сваёй інтэлектуальнай элітай.

Але дасягненні Інстытута нельга зводзіць толькі да адной навукі. Інбелкульт стаў на чале шырокага інтэлектуальнага, культурнага і нацыянальнага руху.

Планамерна і сістэматычна праца Інбелкульту галоўным чынам праз арганізацыю і каардынацыю краязнаўчай дзейнасці дала імпульс небываламу да гэтага культурнаму ўздыму ў асноўным у асяроддзі настаўнікаў і навучэнцаў, якія складалі аснову краязнаўчых арганізацый. Да сярэдзіны 1928 г. краязнаўцы аб'ядноўвалі ў сваіх шэрагах больш за 10 000 чалавек.

Краязнаўства стала ў краіне адной з вышэйшых формаў грамадскай стваральнай дзейнасці. Праводзячы спазнавальную і асветніцкую працу, папулярызуячы навуку, пры-

цягваючы да дапамогі ў навуковых распрацоўках, абуджаючы цікавасць да гісторыі і культуры, навакольнага прыроднага асяроддзя, заклікаючы да аховы помнікаў гісторыі, археалогіі і прыроды, стымулюючы правядзенне ўласных назіранняў і даследаванняў, Інстытут вучыў шанаваць здабыткі краіны, яе мінулае і сучаснасць, верыць у будучыню Беларусі. Бо тое, што раней было толькі сродкам камунікацыі і паўсядзённым асяроддзем (мова, побыт, прырода і г.д.), было навуковаю значнасцю і каштоўнасцю, стала прадметам пільнай увагі і вывучэння, ператварылася ў знакі і сімвалы культурнай і нацыянальнай ідэнтычнасці. Інстытут запустіў працэс самаспазнання нацыі.

Ролю Інбелкульту ў культуры генезе і нацыягенезе нельга недаацэньваць. Ён стаў сістэмаўтваральнай інстанцыяй, генератарам і выразнікам ідэй, актыўны, жывы і творчы водгук на якія вызначаў новыя канфігурацыі культуры і фарміраваў нацыянальную ідэалогію. Гэтыя культура і ідэалогія выпрацоўвалі новую сістэму каштоўнасцяў, новыя мадэлі мыслення і паводзін, новыя спосабы самавызначэння грамадзян, змянялі іх светабачанне, культурныя арыенціры, фарміравалі пацудоўны гістарычнай і культурнай супольнасці, матывавалі да актыўнай і стваральнай дзейнасці. Гэтыя культура і ідэалогія да канца 1920 – пачатку 1930-х гг. настолькі ўзмацніліся, што сталі ўяўляць сур'ёзную пагрозу для ідэалогіі кіруючай партыі.

У 1930-я гг. жыццё многіх вядомых дзеячаў Інбелкульту скончылася трагічна. Ім былі прад'яўлены абвінавачванні ў палітычных злачынствах супраць савецкай улады. Многія з іх былі рэпрэсаваны. Сам жа Інбелкульт, які стаў каля вытокаў беларускай нацыянальнай навукі, быў абвешчаны цэнтрам варожых, нацдэмаўскіх, контррэвалюцыйных сіл і на многія дзесяцігоддзі адданы забываццю.

Але гісторыя расцудзіць. Яна ўжо выносіць справядлівы прысуд. У добрай, годнай і вечнай памяці, якая дазваляе грамадзяніну і нацыі прайсці складаны шлях самаспазнання, знайсці галоўныя каштоўнасці і сэнсы, аддзяліць сапраўднае ад фальшывага, узвысіць народ і стварыць будучыню краіны, застануцца толькі тыя, хто, кіруючыся высокім пакліканнем, у спазнанні таямніц сусвету і пошуку вечнай ісціны і гармоніі, прапаведаваў жыццё, творчасць, пошук і стварэнне. Сказанае адносіцца і да дзеячаў Інбелкульту.

Аляксандр ТРУША,
доктар гістарычных навук

Інбелкульт – 100

Два старшын Інбелкульту: Сцяпан Некрашэвіч (1922 – 1925 гг.) і Усевалад Івантоўскі (1925 – 1928 гг.). Фота 1920-х гг.

Змястоўны і цікавы віртуальны праект пад такой назвай падрыхтавала Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Праект прымеркаваны да 100-годдзя Інстытута беларускай культуры і беларускай акадэмічнай навуцы.

Інбелкульт (1922 – 1928) стаў першай вышэйшай навуковай установай Беларусі ў найноўшы перыяд яе гісторыі. Ён адкрыў беларусам і ўсяму свету народ з яго мовай, культурай, гісторыяй, краіну з яе прыродай і нетрамі. У 1928 годзе на яго базе была заснавана Беларуска акадэмія навук.

Сведка падзей таго часу, у будучым вядомы гісторык, Мікалай Улашчык пісаў: «Беларускі рух рос у геаметрычнай прагрэсіі. Беларусы, нацыянальна свядомыя людзі, перасталі быць навіною, дзівам. Колькасць іх узрасла амаль з кожным месяцам... Быў вялізны ўздым нацыянальнай свядомасці, людзі нечым хацелі правяць сябе, нешта рабіць не чыноўнае, не абавязковае, але тое, што завецца «для душы»».

Ідэя заснавання Інбелкульту ўпершыню была агучана беларускім навукоўцам, мовазнаўцам Сцяпанам Некрашэвічам (ён прапанаваў і назву установы) на сходзе беларускіх работнікаў асветы і культуры ў студзені 1921 года, скліканым Народным камісарыятам асветы БССР. У гэты час Інстытут заснаваць не ўдалося – не хапала супрацоўнікаў і сродкаў, не было будынка і грунтоўнага плана. Ідэя рэалізавалася толькі часткова. У лютым 1921 года пры Наркамсвеце была ўтворана Навукова-тэрміналагічная камісія. Яна займалася актуальным і важным пытаннем стварэння беларускай навуковай тэрміналогіі, неабходнай для падрыхтоўкі школьных падручнікаў. На аснове гэтай камісіі і быў створаны Інбелкульт, які ўзначаліў С. Некрашэвіч.

Мэта праекта – прадставіць у адкрыты доступ лічбавую калекцыю выданняў Інбелкульту, што захоўваюцца ў фондах ЦНБ НАН Беларусі. У праекце прадстаўлена некалькі раздзелаў. У першым, «Гісторыя дасягненні Інбелкульту», расказваецца пра яго стварэнне, структуру і дзейнасць, рэарганізацыю ў Беларуска акадэмію навук, асноўныя дасягненні. Раздзел «Лічбавая калекцыя выданняў», дае магчымасць пазнаёміцца з навуковымі працамі супрацоўнікаў Інбелкульту па наступных накірунках: «Мова», «Гісторыя», «Этнаграфія і фальклорыстыка», «Гісторыя мастацтва», «Прырода і гаспадарка», «Навуковая арганізацыя працы», «Акадэмічная бібліятэка беларускіх пісьменнікаў», «Пэрыядычныя выданні», «Выданні, што прадаўжаюцца», «Краязнаўства», «Бібліяграфія». Многія з іх прадстаўлены ў pdf-фармаце. Яго дапаўняе «Віртуальная выстава выданняў». «Фотагалерэя Інбелкульту», утрымлівае некалькі відзяцкаў разнастайных фотаздымкаў. У раздзеле «Архіўныя дакументы аб Бібліятэцы Інбелкульту» прадстаўлены сканы 13-і дакументаў.

Стваральнікі праекта натхняліся тым значэннем, якое мае Інбелкульт у гісторыі Беларусі, тым уражаннем, што пакідае яго гісторыя. Не маючы інстытуцыйных папярэднякаў, ён усяго за сем гадоў змог сфарміраваць паўнавартасныя навуковыя веды аб Беларусі, стаць галоўным цэнтрам яе навуковага жыцця, стварыць інтэлектуальную эліту краіны.

Інбелкульт узначаліў шырокі культурны і нацыянальны рух, стаў сістэмаўтваральнай інстанцыяй, генератарам і выразнікам ідэй, актыўны, жывы і творчы водгук на якія з боку грамадства вызначаў новыя канфігурацыі культуры і фарміраваў нацыянальную ідэалогію.

Праца над праектам Інбелкульт – 100 працягваецца. Ідзе папярэнне лічбавай калекцыі выданняў, а віртуальная выстава ў хуткім часе набудзе фармат відэаэкскурсіі.

Спадзяемся, што праект дапаможа стварыць тыя вобразы Інбелкульту, якія дазваляць убачыць у выданнях установы не проста крыніцы навуковай думкі, але таксама і помнікі нацыянальнай гісторыі.

Пазнаёміцца з праектам можна па спасылцы <http://csl.bas-net.by/inbelcult/>.

Паводле інфармацыі Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі

Лазовая прыгажосць

Таленавіты чалавек заўсёды стварае штосьці новае, незвычайнае і тым самым упрыгожвае гэты свет. Такім чалавекам з'яўляецца наш зямляк Віктар Вайцоль. У яго руках ажывае лаза, ператвараецца ў цудоўныя плеченыя вырабы.

27 студзеня ў Рытанскай сельскай бібліятэцы (Астравецкі раён) на ўроку радзімнаства «Цікавыя людзі нашага краю» была арганізавана выстава работ Віктара Іванавіча «Свет захаплення» – незвычайных кошыкаў рознага памеру і прызначэння. Юныя ўдзельнікі мерапрыемства мелі магчымасць патрымаць вырабы ў руках, пазнаёміцца з тэхналогіяй стварэння плеченых шэдэўраў. Улетку Віктар Іванавіч збірае лазу, а доўгімі зімовымі вечарамі апрацоўвае сабраны матэрыял і прыступае да пляцення.

Хаця Віктар Іванавіч і працуе трактарыстам, мае шмат хатніх клопатаў, але кожную вольную хвілінку стараецца прысвяціць любімай справе. Гэты занятак прыносіць гармонію, супа-

койвае, дае магчымасць рэалізаваць даўнія задумы.

З цікаўнасцю вучні слухалі апавед бібліятэкара, задавалі шмат пытанняў, а некаторыя школьнікі нават самі захацелі паспрабаваць сябе ў гэтай справе.

Вольга ЗАЯНЧОЎСКАЯ, г. Астравец

Як я стаў патрыётам-краязнаўцам

Я стаў патрыётам-краязнаўцам пад уплывам школьнага настаўніка

«Як я стаў патрыётам-краязнаўцам» – такую новую рубрыку прапанаваў адкрыць на старонках «Краязнаўчай газеты» Уладзімір Гілеп. Падтрымліваю такую ідэю. І хацеў бы расказаць пра сябе, дакладней – пра свайго школьнага настаўніка гісторыі Андрэя Максімавіча Маслава (29.08.1926 – 12.07.1999), пад уплывам якога я і стаў патрыётам-краязнаўцам.

Нарадзіўся Андрэй Максімавіч у Гомелі ў сям'і землякопа. Яго дзяцінства праходзіла ў няпростыя 1920–1930-я гады. Потым пачалася Вялікая Айчынная вайна. Мой будучы настаўнік зведаў на сабе, што

такое акупацыя. А ў 1944 годзе, пасля вызвалення Беларусі, яго прызвалі ў войска. Пачаўся доўгі шлях з баямі да Берліна, праз родную Беларусь і Польшчу. Андрэй Маслаў быў адзначаны баявымі ўзнагародамі, якія пазней перадаў у школьны музей, дзе яны, на жаль, зніклі.

Пасля вайны Андрэй Максімавіч вучыўся ў Ленінградзе. У 1950-х гадах прыехаў у Лельчыцы, дзе працаваў у праваахоўных органах. Паўтара года быў старшынём калгаса. А ў пачатку 1960-х яму прапанавалі месца настаўніка ў школе, бо ў той час востра не хапала педагогічных кадраў. На працягу трыццаці гадоў ён выкладаў гісторыю

Андрэй Маслаў з сваімі вучнямі: побач з ім сядзіць аўтар гэтых радкоў (тады – вайсковец), стаіць (у цэнтры) – Павел Шуканай (25 лістапада 1981 г.)

ў СШ № 1 гарадскога пасёлка Лельчыцы. Яго вучнем пашчасціла быць і мне.

Андрэй Максімавіч стаў маім любімым настаўнікам. Мяне ён лічыў сваім лепшым вучнем. Нас аб'яднала любоў да гісторыі і краязнаўства. А з гадамі мы сталі блізкай духоўна, і гэтая сувязь толькі мацнела.

Мой настаўнік быў вернікам. Але, як работнік савецкай школы, які да таго ж хоць і фармальна, але знаходзіўся ў шэрагах кампартыі, у якую ён уступіў не зусім абдуманна, «па маладосці», аб сваёй веры доўгі час адкрыта гаварыць не рашаўся. У канцы 1980-х гадоў ён стаў адкрыта наведваць мясцовую праваслаўную царкву (на той час яна размяшчалася

ў былой калгаснай канторы), стаў сябрам прыходскага савета, шмат зрабіў для таго, каб у Лельчыцах быў пабудаваны велічны храм – у імя Святой Тройцы. А ў 1991 годзе, калі камуністы яшчэ заставаліся ва ўладзе, дэманстравалі выйшаў з партыі. Яго тут жа «папрасілі» са школы.

Асноўнай тэмай краязнаўчых даследаванняў А. Маслава быў партызанскі рух на тэрыторыі Лельчыцкага раёна ў гады Вялікай Айчынай вайны. На гэтую тэму ў мясцовай раённай газеце «Светлавой жыццё» рэгулярна з'яўляліся яго публікацыі. А тэма партызанскага руху – бяздонная крыніца для даследчыкаў не адной пакалення (дастат-

кова сказаць, што праз Лельчыцкі раён ішлі баявыя шляхі партызанскіх злучэнняў легендарнага партызанскага камандзіра Сідара Каўпака). Андрэй Максімавіч надаў справе вывучэння партызанскага руху сістэмны характар.

Цікавіўся ён і рэлігійным краязнаўствам. На старонках газеты «Голас Радзімы» пісаў пра надзённыя праблемы мясцовага праваслаўнага прыхода. А ў адным з нумароў газеты «Царкоўнае слова» за 1997 год радасна паведамляў чытачам: «...добра навіна. Два тыдні таму ў нас (у Лельчыцах) пачала працаваць будымага па ўзвядзенні цаглянага будынка нашага храма». У гэтай жа нататцы ён напісаў і пра сябе: «Мне ідзе 71-ы год жыцця, на жаль, цяпер і сілы не тыя: паралізаваныя левыя нага і рука, ледзь трымаю аркуш паперы. Але нягледзячы на немац, хаджу ў царкву па нядзелях і гадавых святах, з'яўляюся сябрам прыходскага савета царквы і царкоўнага хору, удзельнічаю ў рабоце рэвізійнай камісіі. І вось цяпер вырашыў стаць ініцыятарам і арганізатарам місіянерскай групы».

Андрэй Максімавіч не дажыў усяго год да таго дня, калі ў Лельчыцах адбылося асвячэнне новага храма.

Гэты чалавек аказаў вялікі духоўны ўплыў і на майго малодшага брата Паўла, які таксама зацікавіўся краязнаўствам, напісаў некалькі краязнаўчых артыкулаў. Сёння Павел Шуканай – доктар географічных навук, прафесар Палтайскага ўніверсітэта эканомікі і гандлю.

Мікалай ШУКАНАЙ, краязнаўца, г. Жлобін

Андрэй Маслаў вядзе школьны краязнаўчы гурток

Крокі да спасціжэння сябе

Нацыянальная сама-свядомасць нараджаецца і фарміруецца ў нетрах кожнага народа. Яна звязана з пачуццём павагі да продкаў, любові да зямлі, на якой нарадзіўся і вырас, да культуры і традыцый роднага краю.

У Кашалёўскай сельскай бібліятэцы-клубе Зэльвенскага раёна адбылася экскурсія «Тут жыве гісторыя», што пазнаёміла прысутных з ладам жыцця нашых продкаў. Увазе наведнікаў былі прадастаўлены прадметы і прылады сельскага побыту, якімі карысталіся раней. Дзеці з цікаўнасцю разглядалі калаўроты, маслабойкі, дзіцячы ложкак, кошчыкі, гліняныя збаны, абутак і прыгожа вышытыя ручнікі. Гэтыя экспанаты даюць магчымасць уявіць жыццё селяніна ў мінулым. Напрыканцы дзеці падзякавалі бібліятэкару і расказалі, што аб некаторых рэчах яны не толькі нічога не ведалі, але і ніколі іх не бачылі.

У Князеўскай сельскай бібліятэцы адбылося пасяджэнне аматарскага аб'яднання «Сучасніца» – фальклорныя пасядзелкі «Не цурайся роднай мовы». Пад час імпрэзы ўдзельнікі аб'яднання паразважалі аб прыгажосці і мілагучнасці беларускай мовы. Потым дэкламавалі вершы пра родную мову і

малую радзіму вядомых паэтаў: Ніла Гілевіча, Пімена Панчанкі, Уладзіміра Дубоўкі і іншых. Не абышлося і без беларускіх народных песень, і нават танца «Лявоніхі». Пакідалі бібліятэку ўдзельнікі мерапрыемства з добрым настроем і ўпэўненасцю, што трэба паўсядзённа ўжываць сваю родную мову.

Такія мерапрыемствы ў нашых бібліятэках ладзяцца з мэтай адраджэння нацыянальных, духоўных, культурных і гістарычных здабыткаў, самабытных традыцый беларускага народа і выхавання пачуцця патрыятызму.

Вольга КАМЯКЕВІЧ,
г. Зэльва

Будзем памятаць мы...

Напачатку лютага 65 гадоў таму памёр празаік, журналіст, перакладчык, крытык, член СП БССР (1949) Георгій Шчарбатаў.

Георгій Міхайлавіч нарадзіўся 7 мая 1919 г. у вёсцы Рэзатка Горацкага раёна. Вучыўся ў мясцовай школе, потым – у Горках. Пазней паступіў у Магілёўскае педагагічнае вучылішча, дзе захоўваліся літаратурна-творчыя традыцыі, закладзеныя былымі студэнтамі Аркадзем Куляшовым, Кастусём Губарэвічам і іншымі. Навучэнцы пісалі вершы, нарысы, апавяданні і п'есы. Тут упершыню паспрабаваў свае сілы і Г. Шчарбатаў.

Паспяхова скончыўшы вучылішча (1938), ён працуе настаўнікам у Бярэзінскім раёне і завочна вучыцца ў Магілёўскім педагагічным інстытуце. Але вабіла журналістыка. Першае журналісцкае «хрышчэнне» атрымаў у рэдакцыі газеты «Камунар Магілёўшчыны» (1939 – 1940), а потым стаў супрацоўнікам газеты «Советская Белоруссия» (1940 – 1941). На пачатку Вялікай Айчыннай вайны эвакуаваўся ў Куйбышаў. Ён быў зняты з ваеннага ўліку з-за дрэннага зроку, аднак гарсў жаданнем удзельнічаць у барацьбе. У 1942 г. накіраваны ў тыл ворага карэспандэнтам «Савецкай Беларусі». У 1943 – 1944 гг. працаваў у рэдакцыі газеты «Звяззда», якая выдавалася падпольна на акупаванай тэрыторыі. Пасля вайны працаваў у «Звяздзе», карэспандэнтам «Известий» па Беларусі, загадчыкам аддзела, намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць».

Друкавацца пачаў яшчэ ў 1937 г. Першае апавяданне «Жонка камандзіра» было змешчана ў дзясятым нумары часопіса «Польмя рэвалюцыі». Яго аповесці, нарысы, успаміны, рэцэнзіі, нататкі карэспандэнцый друкаваліся ў газетзе «Звяззда», «Чырвоная змена», «Настаўніцкая газета», «Літаратура і мастацтва», «Советская Белоруссия», часопісах «Польмя», «Беларусь», «Работніца і сялянка», «Маладосць». У асноўным пісаў пра партызанскі рух у гады Вялікай Айчыннай вайны, пра аднаўленне гарадоў і вёсак, будаўніцтва новых прадпрыемстваў у нашай краіне. Тэме Вялікай Айчыннай вайны Г. Шчарбатаў прысвяціў кнігі «Партызанскі агні» (1950), «Неспакойныя сэрцы» (1951), «Шумелі пушчы» (1957), «Лясны фронт» (надрукавана пасля смерці; 1961). Таксама ў яго перакладзе на беларускую мову выйшла кніга Юліуса Фучыка «Слова перад пакараннем смерцю» (1953).

Г. Шчарбатаў узнагароджаны ордэнам Чырвонага Сцяга і медалямі.

Падрыхтавала
Марыяна СТАБРОЎСКАЯ

Люты ідзе...

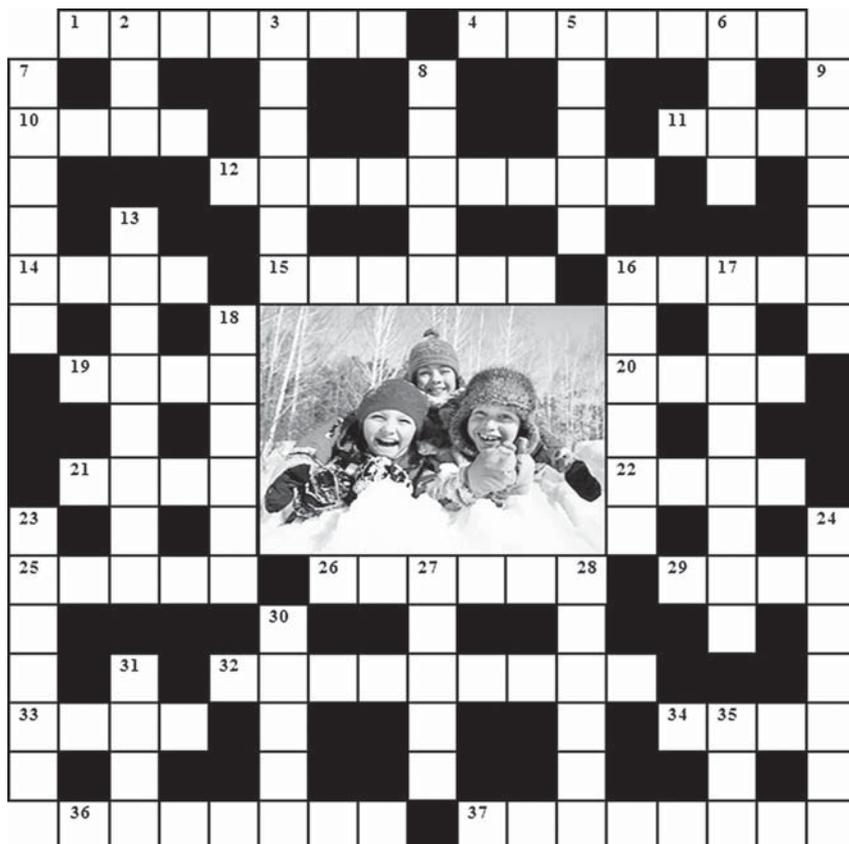
Уздоўж

1. Так некалі ў Беларусі народ называў месяц люты. 4. Пшшысты звярок, у якога ў лютым заканчваецца прыпасы. 7. «Студзень – з казкамі снежных аблокаў, // ... – шчодры на сіні мороз». З верша П. Панчанкі «Родная мова». 11. «Гуляй, ... твая часіна! // Ды скоро будзе палавіна, // А там цяплом табе павее». З паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». 12. Старажытнае свята, якое беларусы-католікі адзначаюць 2 лютага, а беларусы-праваслаўныя – 15 лютага («А ў нас сёння ..., ..., // Зіма з летам стрэлася, стрэлася»). 14. Калі на Аксінню (6 лютага) маце, то ўвесь ... падмяце (прык.). 15. Сезон масавай лоўлі рыбы. 16. ...-Веснаўказальнік. Прысвятак, які адзначаў 1 лютага («Якое надвор'е 1 лютага, такое будзе і ўвесь месяц»). 19. Тое, што і чапля. 20. Той, хто імкнецца атрымаць незаробленыя грошы (разм.). 21. Прыстасаванне для лоўлі птушак. 22. Высокая гліняная пасудзіна. 25. Прысвятак, які адзначаў 18 лютага. 26. Запасы, крыніцы чаго-небудзь. 29. Мясца вышэйшага гатунку. 32. Час, які папярэднічае вясне. 33. Лютаўскі ... вяскою пахне (прык.). 34. Зярністы снег, што ўтвараецца ў гарах. 36. Каштоўны камень, талісман лютага. 37. Вялікі прастор, шыр.

Упоперак

2. Руханне ў паветры. 3. Тое, што і наступленне. 5. На Трыфана (14 лютага) зорна – ... позняя (прыкм.). 6. Заклік да чаго-небудзь. 7. Тоўстыя бліны; іх на Улассе (24 лютага) падавала гаспадыня на сняданне, каб былі тлустыя цяляты. 8. ... бушуюць – вясну чуюць (прык.). 9. Воўчая ... – у лес цягне (прык.). 13. Назва свечкі, якая вельмі шанавалася ў людзей; яе бралі з сабой у поле на першае ворыва, вешалі каля ўвахода ў хлеў, клалі ў рукі нябожчыкаў і да т.п. 16. Студзянню-бачожне – ..., лютаму – мяцельцы (прык.). 17. Люты багаты снегам, а ... – вадою (прык.). 18. Свята беларусаў-католікаў, што адзначалася 6 лютага. «Па ... высажнуць кусты на плоце» (прык.). 23. Люты-месяц не дае доўга спаць: трэба плугі ладзіць, і ... папраўляць (прык.). 24. Як на Грамніцы нап'ецца ... вадзіцы, то на Юр'я наесца вол травыцы (прык.). 27. Халодны паўночны вечер. 28. Калі ... раніцай спывае, то зіма яшчэ не ўцякае (прык.). 30. Лютуй, люты, не лютуй, а на вясну ... не хмур (прык.). 31. Назва парламента ў некаторых дзяржавах. 35. Рэпутацыя, асабістая вядомасць.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

ЛЮТЫ

Канцэрт на Залатой Горцы

12 – Бялыніцкі-Віруля Вітольд Каятанавіч (12.02 ці 29.02.1872, Бялыніцкі р-н – 1957), жывапісец-пейзажыст, народны мастак Беларусі і Расіі, ганаровы акадэмік НАН Беларусі, правадзейны член Акадэміі мастацтваў СССР, акадэмік жывапісу – 150 гадоў з дня нараджэння.

12 – Лапін Васіль Піліпавіч (1902 – 1991), артыст оперы, заслужаны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

12 – Яшкін Іван Якаўлевіч (1932, Слаўгарадскі р-н – 2016), мовазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2000) – 90 гадоў з дня нараджэння.

13 – Панкрат Ганна Купрыянаўна (1912, Полацк – 1995), актрыса тэатра, заслужаная артыстка Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

13 – Хурсік Сымон Аляксеевіч (1902, Пухавіцкі р-н – 1972), празаік і перакладчык – 120 гадоў з дня нараджэння.

13 – Шахаў Мікалай Кірылавіч (1927 – 1999), артыст балета, народны артыст Беларусі – 95 гадоў з дня нараджэння.

14 – Міхась Стральцоў (Міхаіл Лявонавіч; 1937, Слаўгарадскі р-н – 1987), пісьменнік, літаратуразнаўца, перакладчык – 85 гадоў з дня нараджэння.

15 – Перкін Навум Саламанавіч (1912, Тураў – 1976), літаратуразнаўца, крытык, празаік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1980) – 110 гадоў з дня нараджэння.

16 – Мурашка Рыгор Данілавіч (1902, Слуцкі р-н – 1944), пісьменнік, крытык – 120 гадоў з дня нараджэння.

16 – Панкратова Ганна Міхайлаўна (1897 – 1957), вучоны-гісторык, дзяржаўная і грамадская дзяячка, акадэмік НАН Беларусі, АПН РСФСР і АН СССР, ганаровы член Венгерскай АН, член-карэспандэнт Германскай і Румынскай АН, заслужаны дзеяч навукі Расіі і Казахстана, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1946) – 125 гадоў з дня нараджэння.

15 студзеня ў мінскім касцёле Св. Роха адбыўся канцэрт ансамбля ўкраінскай песні і абраду «Ватра». Паглядзеўшы цікавы канцэрт, захацелася крыху расказаць пра гэты адметны калектыў.

Ансамбль заснаваны ў кастрычніку 1996 года пры Мінскім гарадскім культурна-асветніцкім грамадскім аб'яднанні ўкраінцаў «Заповіт». З 2012-га мастацкім кіраўніком і хормайстрам ансамбля з'яўляецца Аляксандр Валодчанка. Удзельнікі ансамбля – спевакі-аматары, этнічныя ўкраінцы, якія жывуць у Мінску, а таксама беларусы, якія любяць ўкраінскую песню. У 2021 годзе «Ватра» адзначыла сваё творчае 25-годдзе.

За гісторыю свайго існавання калектывам, акрамя зборных песенных праграм, былі ажыццёўлены таксама тэматычныя пастаноўкі: «Андрэўскія вачорніцы», «Батлейка», «Калядныя вечары», «Вясновыя заручаны», «Купальская ноч», «Жаночая доля» (літаратурна-музычная кампазіцыя па творах Т. Шаўчэнка), «З Хрыстом дарогаю Хрыста» (музычнае Евангелле па духоўных ўкраінскіх кантах).

Ансамбль «Ватра» неаднаразова паказваў сваё майстэрства ў розных кутках Беларусі і Украіны, становіўся дыпламантам і лаўрэатам

разнастайных конкурсаў, сярод якіх найбольш паспяхова выступленямі былі паказы на фестывалі нацыянальных культур у Гродне, у Віцебску на «Славянскім базары», у Роўне і Жытоміры на міжнародным фестывалі зімовых абрадавых святаў «Каляда», у Каламы на фестывалі «Коломыйка». У 2010 годзе ансамбль прымаў удзел і быў узнагароджаны ганаровай граматай на III суветным з'ездзе ўкраінцаў замежжа ў Львове. У 2016 – 2018 гадах у Львове калектыў таксама ўдзельнічаў у Калядным фестывалі «Вялікая Каляда». Сярод поспехаў апошняга часу варта адзначыць удзел у 2019 годзе ў XII Усеўкраінскім фестывалі-конкурсе аматарскага мастацтва «Пісенні

візерункі» ў Бучы Кіеўскай вобласці, дзе ансамбль стаў уладальнікам Гран-пры. Таксама адначым удзел у 2020 годзе ў Міжнародным шматжанравым фестывалі-конкурсе «ARTIVITES: Winter season» (Беларусь – ЗША), дзе ў катэгорыі «Хоры» ансамбль «Ватра» атрымаў Гран-пры. Калектыў быў узнагароджаны Ганаровай граматай Нацыянальнага Усеўкраінскага саюза за музыкаў за выдатныя дасягненні ў адроджэнні лепшых традыцый нацыянальнай вакальна-харавой культуры і шматгадоваму самааддану музыкальна-творчому дзейнасць у падзвіжніцтве за духоўнае зацвярдзенне гуманістычных прынцыпаў сучаснага грамадства.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

РАЗМАЛЁўКА ПА ШКЛЕ (працяг артыкула). У Беларусі паліхромная размалёўка па шкле вядома з позняга жалезнага веку (шклянныя пацеркі зарубінецкіх плямён Прыпяцкага Палесся). Мяркуюць, што ў XII – XIII стст. эмалямі, золатам і ангобамі размалёўвалі посуд у Гродне, Тураве, Навагрудку (выявы птушак, раслінны і геаметрычны арнамент), вітражы ў Полацку, Гродне. Размалёўка па шкле была адным з асноўных дэкараў посуду і вітражоў у XVI – XVII стст.: зберагліся кварта XVI ст., фрагменты мсціслаўскага шклянога посуду, размаляванага глухімі эмалямі. Захаваліся вітражы XV – XVIII стст., 2-й паловы XIX – пачатку XX ст. Размалёўка па шкле золатам (пераважна посуду) дасягнула росквіту ў сярэдзіне XVIII ст. на шклянны мануфактурах Урэчча (Любанскі раён, майстар Я. Дзіц) і Налібакаў (Стаўбцоўскі раён, А. Пажоха); пераважалі кампазіцыі геральдычныя,

Размалёўка па шкле. Маларыцкі раён (1950-я гг.)

раслінныя, зааморфныя, радзей фігурныя. У 1-й палове XIX ст. калярковымі эмалямі размалёўвалі посуд на Гомельскай хрустальнай фабрыцы.

Трафін з бясколернага шкла з пазалотай і выгравіраваным гербам

У XIX – пачатку XX ст. размалёўка па шкле шырока ўжывалася на шклозаводах у Целяханах (Івацэвіцкі раён), Бярозаўцы (Лідскі раён), Старэве (Слуцкі раён), Барысаве. Пераважалі раслінна-кветкавыя кампазіцыі, вясковыя краявіды, выявы птушак, сланечнікаў, агародніны, садавіны (галінкі з парэчкамі, агрэстам, яблыкамі, вішнямі і інш.). Кампазіцыі, іх трактоўка і размалёўка нагадвалі лубок, што сведчыць аб уплыве народнага мастацтва на дэкоры шклянныя вырабаў нават буйных гутаў. Да 1960-х гг. размалёўка па шкле золатам і ангобамі (раслінны і геаметрычны арнамент) выкарыстоўвалася на шклозаводзе «Нёман» і хрустальным заводзе ў Барысаве. З 1970-х гг. на шклозаводах размалёўка па шкле механізаваная. З прыёмаў ручной размалёўкі па шкле ўжываюцца найпростыя – лінейныя абводкі (палосы, стужкі) і кропкі;

2) від народных мастацкіх промыслаў. У Беларусі пашырыўся ў канцы XIX ст. са з'яўленнем у народным побыце таннага аконнага шкла. Найбольшага развіцця дасягнула ў 1920 – 1950-я гг.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)